

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı/Issue 11 (Haziran/June 2023), s. 675-699.
Geliş Tarihi-Received: 17.04.2023
Kabul Tarihi-Accepted: 18.05.2023
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675
DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1284854

Kadîmî Baba Dîvânı'nda Dört Kapı Kırk Makam

Four Doors and Forty Positions in the Poems of Kadimi Baba

Volkan GÖKTAŞ*

Öz

Tasavvuf hareketi, Orta Asya'da Ahmed-i Yesevî ile başlayıp Anadolu'da Hacı Bektaş-ı Veli, Yunus Emre vb. mutasavvıflar tarafından sürdürülmüştür. Ahmed-i Yesevî'nin "Dört Kapı Kırk Makam" anlayışı, pek çok tasavvuf ehline kaynaklık etmiştir. Dört kapı kırk makam, müridin geçeceği maddi ve manevi aşamalardır. İnsan-ı kâmil olma yolunda çaba gösteren kişi, dört kapı kırk makamı geçerek Allah'a ulaşmayı amaçlar.

Dini-tasavvufi Türk edebiyatının Anadolu'daki mühim temsilcilerinden biri olan ve bunun yanında Bektaşiliğin kurucusu olarak kabul edilen Hacı Bektaş-ı Veli, Ahmed-i Yesevî'nin tesiri altında kalarak *Makâlât* adlı eserinde, dört kapı kırk makam anlayışını benimsemiştir. Bu anlayış çerçevesinde çeşitli telkinlerde bulunmuştur. Söz konusu anlayış, yüzyıllarca kuşaktan kuşağa aktarılarak devam etmiş ve güncelliğini muhafaza etmiştir. XX. yüzyılda yaşamış bir Bektaşî babası olan Kadîmî Baba'nın *Dîvân*'ında da Hacı Bektaş-ı Veli'nin tesiriyle dört kapı kırk makam anlayışı vardır.

Çalışmamızda XX. yüzyılda yaşayan bir Bektaşî babası olan Kadîmî Baba'nın *Dîvân*'ında bulunan dört kapı kırk makam anlayışı tespit edilmeye çalışılmıştır. *Dîvân*'da tespit edilen örnekler detaylı bir şekilde incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kadîmî Baba, Hacı Bektaş-ı Veli, dört kapı kırk makam.

Abstract

The Sufi movement started with Ahmed-i Yesevî in Central Asia and spread to Hacı Bektash Veli, Yunus Emre, etc. in Anatolia. Sustained by the Mystics. Ahmed-i Yesevî's understanding of "Four Doors and Forty Positions" has been a source for many Sufi people. The four doors and forty positions are the material and spiritual stages that the disciple will pass through. A person who strives to be a perfect human being aims to reach Allah by passing the four doors and forty positions.

Hacı Bektaş-ı Veli, one of the important figures of religious-mystical Turkish literature in Anatolia and accepted as the founder of Bektashism, adopted the understanding of four doors and forty positions in her work called *Makâlât*, with the influence of Ahmed-i Yesevî. Within the framework of this understanding, he made various suggestions. This understanding has continued by being transferred from generation to generation for centuries and has preserved its actuality. In the *Dîvân* of Kadîmî Baba, a Bektashi father who lived in the 20th century, there are four doors and forty positions with the influence of Hacı Bektash Veli.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Bitlis Eren Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Tezli Yüksek Lisans Programı, Bitlis/Türkiye, e-posta: volkan1313goktas@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2698-1049.

In our study, the understanding of four doors and forty positions in the Divan of Kadîmî Baba, a Bektashi father living in the 20th century, was tried to be determined. The detected examples in question were discussed in detail and tried to be examined.

Keywords: Kadîmî Baba, Hacı Bektaş-ı Veli, four doors and forty positions.

Giriş

Hacı Bektaş-ı Veli, Anadolu coğrafyasında tekâmül eden dinî-tasavvufî Türk edebiyatının mühim temsilcilerinden biri olup aynı zamanda Bektaşilik tarikatının kurucusu olarak kabul edilen Türkmen şeyhidir (Güzel, 2006, s. 292; Gökbel, 2019, s. 339). Kaynaklarda, Hacı Bektaş-ı Veli'nin doğum ve vefat tarihi hakkında tam bir ittifakın sağlandığı söylenemez. Verilen bilgilerden hareketle doğum yılının 1209-1248 arasında olduğu, vefat yılının ise 1270-1337 yılları arasında olduğu tahmin edilmektedir (Güzel, 2006, s. 303).

Hacı Bektaş-ı Veli, Ahmed-i Yesevî'nin talebesi olarak bilinen Lokman Perende'nin yanında eğitimini alarak yetişir. Almış olduğu eğitim sonucunda olgunlaşan Hacı Bektaş-ı Veli, irşat faaliyetlerini yerine getirmek amacıyla Anadolu'ya gönderilir (Güzel, 2006, s. 292). İrşat faaliyetlerini yerine getirmek maksadıyla Anadolu'ya gelen Hacı Bektaş-ı Veli insanlara; cömert olmayı, fedakârlık göstermelerini, yürekli olmayı ve başkalarının kusurlarını affetmeleri hususunda telkinlerde bulunmuştur (Güzel, 2006, s. 300). Hacı Bektaş-ı Veli'ye göre kişinin dış görünüşü değil, özü önemlidir. Bu yüzden "her ne ararsan, kendinde ara" diyerek insanı, öğretisinin odağına yerleştirmiştir. Ayrıca gönlü, Allah'ın evi olarak kabul etmiş ve bundan ötürü gönül incitmemeyi, insana ve Allah'a duyulan saygının bir ifadesi olarak kabul görmüştür (Aytaş, 2020, s. 88). Hacı Bektaş-ı Veli, din, dil, ırk gibi ayrılıkları çatışma aracı olmaktan çıkarıp, sosyal bir ayrıcalık olarak görmemiştir. O, bu özelliğiyle Anadolu'daki tüm halkı sevgiyle kucaklama yoluna gitmiştir. Bir yol gösterici özelliğe sahip olan Hacı Bektaş-ı Veli, "birlik, dirlik ve irilik" temeline dayanan bir hoşgörü anlayışı ortaya koymuştur (Aytaş, 2020, s. 117). Hacı Bektaş-ı Veli'nin bu anlayışı, halkı birlik ve beraberlik içerisinde yaşamasına imkân sağlamıştır. Hacı Bektaş-ı Veli'ye göre, insanın ilk ödevi tevhit inancına sadakatini ortaya koymasıdır. Bununla birlikte nefesine hâkim olmalı; eline, diline, beline sahip olmalı; güvenilir olmalı; yalan söylememeli; sözünde sadık olmalı ve erdemli bir kişi olmak için çaba göstermelidir. Hacı Bektaş-ı Veli, insanlar arasında tefrike gidilmemesinin gerektiğini ifade ederek herkese eşit davranılması gerektiğini söylemiştir. O, kişinin tevazu sahibi, paylaşımcı ve barıştan yana olunması gerektiğini aktarmıştır (Akarpınar ve Arslan, 2008).

Hacı Bektaş-ı Veli'nin vücuda getirmiş olduğu *Makâlât* isimli eseri, dinî-tasavvufî bir niteliğe sahip olmakla birlikte en mühim vasfı; Hacı Bektaş-ı Veli'nin şîi-batınî bir kişilikte olmayıp, İslam şeriatına tabi bir mutasavvıf olduğunu ortaya koymasıdır (Güzel, 2006, s. 308). Dört kapı kırk makam anlayışı üzerine kaleme alınan *Makâlât* adlı eser ile Ahmed-i Yesevî'nin *Fakr-nâme* adlı eseri arasında benzerlikler ve ortaklıklar mevcuttur. Dört kapı kırk makam anlayışı, mutasavvıflar tarafından yıllarca benimsenip kabul gören bir anlayıştır. Ahmed-i Yesevî öncülüğünde Türkistan coğrafyasında ortaya çıkan ve sürdürülen bu anlayış ve tasavvuf hareketi, Anadolu'da Yunus Emre ve Hacı Bektaş-ı Veli vasıtasıyla benimsenmiş ve sürdürülmüştür (Güzel, 2006, s. 308). Ahmed-i Yesevî'nin başlatmış olduğu dört kapı kırk makam anlayışı, kendinden sonra gelen mutasavvıflarca da devam ettirilmiştir (Özcan, 2007, s. 62). Yunus Emre ve Hacı Bektaş-ı Veli başta olmak üzere pek çok mutasavvıf, dört kapı kırk makam anlayışının sürdürücüsü olmuşlardır. Bu anlayış, yüzyıllarca kuşaktan kuşağa aktararak devam etmiş ve güncelliğini korumuştur. XX. yüzyılda yaşamış bir Bektaşî babası olan Kadîmî'nin *Dîvân*'ında da söz konusu diğer

mutasavvıflarda olduğu gibi dört kapı kırk makam anlayışının varlığı tespit edilmiş ve çalışmamızda örnekleriyle ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Kadîmî Baba'nın (Ali Rıza Öge) Hayatı ve Edebî Kişiliği

Kadîmî Baba'nın hayatı ve edebî kişiliği ile ilgili verdiğimiz bilgiler, Mümine Çakır tarafından yayımlanmış olan "*Kadîmî Baba (Ali Rıza Öge) Hayatı ve Şiirleri*" (2015) adlı eserden derlenmiştir. Kadîmî Baba, 1881 tarihinde Tekirdağ'ın Malkara ilçesinde dünyaya gelmiştir. Bir şair olan Kadîmî Baba, şiirlerinde kullanmış olduğu Kadîmî mahlasından ötürü edebiyat sahasında bu isimle bilinmektedir. Onun asıl adı Ali Rıza Öge'dir. İlk eğitim ve öğrenimini Malkara'da Müderris Hâfız Emin Efendi'den alan Ali Rıza Öge, burada rüştiyeyi dereceyle bitirir. Bektaşî bir aile ile büyüdüğü için genç yaşta dervişlik yolunu tutmuştur. Hayatının ileriki dönemlerinde çeşitli tekkelerde dervişlik yaptığı bilinmektedir.

Ali Rıza Öge, askerden döndükten sonra İstanbul'da polis olarak çalışmaya başlar. Onun daha polisliğin ilk günlerinde göstermiş olduğu birtakım faaliyetleri, mesleğinde yükselmesine imkân hazırlamıştır. Öge, mesleğinde sivil polis olarak çalışmış ve siyasi suçluların takibini yapmıştır. Öge'nin meslek hayatında göstermiş olduğu birtakım faaliyetleri, kendisine yeni görevlerin verilmesine de ortam hazırlamıştır. Öge'ye verilen en önemli görevlerden biri de Ermeni komitacıların takibi ve tutuklanmasıdır. Bu görev, onun komitacıların hedefi haline gelmesine sebep olmuştur. İstanbul'un işgali sırasında işsiz kalan Öge, 1920 yılında İstanbul'dan Akbaba köyüne dönerken Ermeniler tarafından vurulmuştur. Almış olduğu yara yüzünden hastaneye kaldırılan Öge'nin tedavisini karşılayacak maddi gücü olmadığından çevresindekiler masraflarını karşılamıştır. Hayatının sonraki dönemlerinde polislik görevine tekrardan dönen Öge, terfiler almıştır ama ne yazık ki sağlık sorunları devam etmiştir. O, yaşamış olduğu sıkıntılarını şiirlerinde sıklıkla dile getirmiştir. Dört buçuk yılın sonunda toplamda geçirmiş olduğu yirmi bir ameliyat neticesinde tamamen iyileşmiştir. Hastanede tedavi olduğu sırada onun adına uygunsuz işler yapılmış ve bunun sonucunda görevinden azledilmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda suçsuz olduğu anlaşılınca tekrardan görevine iade edilmiştir. Onur kırıcı bu durum karşısında Öge, polislik mesleğini bırakmıştır. Daha sonra Bursa İnhisarlar İdaresine geçmiş ve buradaki görevinden sonra da emekliye ayrıldığı bilinmektedir. Ali Rıza Öge, üç evlilik yapmıştır. İlk evliliği çok kısa süren Öge, ikinci evliliğini Pakize Hanım'la yapmıştır. Pakize Hanım'ın vefatından sonra Macide Hanım'la evlenmiştir. Öge, 14 Nisan 1957 tarihinde Bursa'da vefat etmiştir.

Ali Rıza Öge'nin edebî kişiliğine baktığımızda ise, yazmış olduğu şiirlerle tasavvufi yolu ve dervişlik adabını anlattığı görülmektedir. Onun; *Bektaşî Şairleri Antolojisi*, *Meşrutiyetten Cumhuriyete Bir Polis Şefinin Gerçek Anıları*, *Dîvân-ı Kadîmî*, *Mektuplar ve Târîh-i Gülzâr-ı Hasaneyn* adlı eserleri bulunmaktadır. Bir Bektaşî babası olan Öge, duygu ve düşüncelerini şiir yoluyla dile getirmiştir. Onun şiirlerine bakıldığında; Hz. Muhammed, On İki İmam (bilhassa Hz. Ali ve Hz. Hüseyin) ve Hacı Bektaş-ı Veli sevgisinin yanı sıra günlük hayata dair konular hakkında da söylemleri mevcuttur. Bektaşîliğin Cumhuriyet dönemindeki son temsilcilerinden biri olması bakımından önem arz etmektedir. Derviş-şairlerden birisi olan Kadîmî Baba, şiirlerinde Bektaşîliğin gerekliliğinden biri olan insan-ı kâmil yetiştirme üzerinde durmuş olduğu görülmektedir. Ahmed-i Yesevî ile başlayan dört kapı kırk makam anlayışı Hacı Bektaş-ı Veli ile devam etmiş ve bu anlayış, yüzyıllarca kuşaktan kuşağa aktarılarak bir Bektaşî babası olan Kadîmî Baba'nın şiirlerinde de vücut bulmuştur.

Kadîmî Baba Dîvânı'nda Dört Kapı Kırk Makam

Hacı Bektaş-ı Veli *Makâlât'*ta, Allah'a erişmenin yolunu; şeriat, tarikat, marifet ve hakikat kapıları içerisinde bulunan toplamda kırk makamı aşmakla mümkün olabileceğini belirtir. Dört kapı mefhumunu, somutlama yoluyla dört katlı bir binaya benzeten Hacı Bektaş-ı Veli, söz konusu her katın da on odası olduğunu ifade etmiş ve bunu da toplamda kırk makama teşbih etmiştir. Böylelikle kişi, dört kapı kırk makamı geçerek Allah'a ulaşmaktadır (Güzel, 2002, s. 105).

Tarikata intisap eden kişilerin aşacağı maddi ve manevi merhaleler olan dört kapı kırk makam; Alevilik ve Bektaşiliğin esas düşüncesi olmakla birlikte bu yol vasıtasıyla kişi; iç temizliğe kavuşur, yükselip yücelir ve söz konusu bu erdemleriyle insan-ı kâmil mertebesine ulaşır (Gökbel, 2019, s. 235). İslam dininin özünü yansıtan dört kapı kırk makam anlayışı, Bektaşiliğin esas erkânıdır. Bu anlayış, İslam'ın kolay öğrenilmesi ve hafızalarda kalıcı olması için sistemleştirilip formülleştirilmiştir (Gökbel, 2019, s. 236). Tasavvuf ehli kişiler, dervişlik yolunu birtakım teşbihler ışığında ele alıp somutlama yoluna gitmişlerdir. Söz konusu bu yolun; şeriat, tarikat, hakikat ve marifet kapılarının olduğunu ifade etmekle birlikte, şeriatı, cevizin yeşil kabuğuna; tarikatı, iç kabuğuna; hakikati, yenilen iç kısmına; marifeti ise cevizin kendisine benzetmişlerdir (Üstüner, 2014, s. 139).

Hacı Bektaş-ı Veli'nin *Makâlât'*ından yola çıkılarak Abdurrahman Güzel'in tasnif ettiği "dört kapı kırk makam", çalışmamızın bundan sonraki kısmını teşkil etmektedir. Çalışmamızdaki başlıklar, Abdurrahman Güzel'in (2002), *Hacı Bektaş-ı Veli ve Makâlât* adlı eserinden alınmıştır. Çalışmamızda Kadîmî Baba'nın *Dîvânı'*ında bulunan dört kapı kırk makam anlayışı üzerinde durulmuştur. Söz konusu şiirler, Mümine Çakır tarafından yayımlanmış olan "*Kadîmî Baba (Ali Rıza Öge) Hayatı ve Şiirleri*" (2015) adlı eserden alınmıştır. *Kadîmî Baba Dîvânı'*nda, *Makâlât'*ta geçen dört kapı kırk makamın neredeyse tamamı bulunmaktadır. Sadece şeriat kapısından iki makam ve tarikat kapısından ise bir makam hakkında örnek bulunamamıştır. *Kadîmî Baba Dîvânı* üzerinde yapmış olduğumuz tarama neticesinde söz konusu başlıklar ile ilgili beyit ve dörtlükler tespit edilmiştir. Tespit edilen şiirlerin tamamı verilmeyerek sadece içinden seçtiklerimiz örnek olarak verilmiştir. Ayrıca birbirine yakın olan makamlardan farklı örnekler verilmeye çalışılmıştır.

1. Şeriat

Şeriat, Allah tarafından kulların yerine getirmesi gereken iman, ibadet ve ahlak gibi kuralların bütünüdür. Söz konusu bu kapıda kişi, Allah'ın koymuş olduğu düzen ve kurallara uyma zorunluluğu vardır. Şeriat, insanın yaşamını düzene sokar ve Allah'ın, kulları için belirlediği bir yoldur. İnsanın bütün hâl ve hareketleriyle ilişkili olan şeriat, amelî bir kavram olmakla birlikte iman konusunu da sınırları içerisine almaktadır. Söz konusu şeriat kapısında; Allah'a inanmak, namaz kılmak, oruç tutmak gibi dinî görevlerin varlığı mevcuttur (Fazlurrahman, 1981, s. 126; akt. Üstüner, 2014, s. 139).

Şeriat kapısının ilk makamı, inanma üzerine kurulu olan iman getirmektir. İkinci makam; bilmek, anlamak ve idrak etmek temeline dayanan ilim öğrenme makamıdır. Üçüncü makam; İslam'ın şartlarını da içerisinde barındıran namaz kılmak, zekât vermek, oruç tutmak, hacca gitmek, gaza yapmak ve taharet etmektir. Dördüncü makam, helal kazanç ve faizi haram bilmektir. Beşinci makam, nikâh kıymaktır. Altıncı makam, hayz ve lohusalıkta cimayı haram bilmektir. Yedinci makam, ehl-i sünnet ve'l-cemaattan olmaktır. Sekizinci makam, şefkat ve merhamet sahibi olmaktır. Dokuzuncu makam, helal kazanmak ve helal yemektir veya temiz yemek ve temiz giyinmek olarak da

bilinmektedir. Şeriat kapısının onuncu ve son makamı ise, iyiyi emredip kötülükten menetmektir (Güzel, 2002, s. 105-106).

1.1. İman Getirmek

Arapça “emn” kökünden emin olmak, güvenmek anlamına gelen iman kelimesi, dinî olarak ise; Allah’ın varlığına ve vahdaniyetine, meleklerle, kitaplara, peygamberlere, ahiret gününe ve kadere inanmadır. Kısacası iman getirmek demek; imanın şartlarını yerine getirmek, söz konusu bunları gönül ile tasdik etmek ve dil ile söylemektir (<http://lugatim.com/>). Tüm bu ifadelerden hareketle iman getirmenin, inanma temeline dayandığını söylemek mümkündür. Tabi söz konusu inanma sadece dil ile söylemekten ibaret değildir. Dilin söylemiş olduğunu gönlün de tasdik etmesi gerekmektedir. Böylelikle dil ve gönül, tek bir ağızdan iman edip inanmalıdır. Gönülde var olan imanın özü, hâl ve kal ile vücuda gelmelidir (<http://lugatim.com/>). Kadîmî Baba da şiirlerinde imanın bu özellikleri üzerinde durmuştur.

Kalbinde bir zerre vicdân var ise
Fıtratında eger irfân var ise
Gönlünde mâye-i imân var ise
Sarıl sıdk ile sen Hüsnü Baba’ya¹ (s. 134, 23/3)

“Kalbinde azıcık olsun vicdan varsa, yaratılışında şayet irfan varsa, gönlünde de imanın özü varsa, sen samimiyetle Hüsnü Baba’ya bağlan.”

Soyundum varlığımdan çün erenler ‘aşkına ey cân
Sarıldım sıdkile mürşid etegine edip imân (s. 188, 112/3)

“Ey can! Erenler aşkına varlığımdan soyundum. İman edip mürşit eteğine samimiyetle sarıldım.”

Şeyh-i kâmil gönlüme atdı benim habl-i zimâm
Eyledim ikrâr u imân, tâbi’im fermânına (s. 293, 268/6)

“Kâmil şeyh benim gönlüme intisap bağı attı. Biat ve iman ettim, emrine tabi oldum.”

1.2. İlim Öğrenmek

Bektaşilikte, manevi ilerlemenin önemli bir parçası olarak kabul gören ilim, şeriat kapısının ikinci, marifet kapısının da yedinci makamıdır (Gökbel, 2019, s. 440). Tasavvuf’ta ilim, irfanla iç içe kabul edilir (Güzel, 2002, s. 110). Arapça “ilm” kökünden gelen ilim, bilme ve biliş anlamlarına sahip iken; irfan ise benzer şekilde anlama ve bilme anlamlarına sahiptir (<http://lugatim.com/>). Tasavvuf’ta ilmin, irfanla iç içe olduğu bilindiğinden, Kadîmî Baba’nın şiirlerinde de bu birlikteliğin korunmuş olduğunu görmekteyiz. İnsanların ilim ve irfan sahibi olması gerekliliği üzerinde duran Kadîmî Baba, hikmet ilmi dersi için irfan mektebine gidilmesi gerekliliğini de ifade etmiştir. Yunus Emre’nin; “İlim ilim bilmekdür ilim kendin bilmekdür / Sen kendüni bilmezsen ya nice okumaktır.” (Tavukçu, 2022, s. 199) şeklindeki şiirinde, ilimden beklemiş olduğu “kendini bilmek” ifadesinin, Kadîmî Baba’nın da üzerinde durmuş olduğu önemli bir nokta olduğu görülmektedir.

‘İlm ü ‘irfân, âdâb erkân nâmına ey muktedâ

¹ Hüsnü Baba, 1863 yılında doğmuş olup Bektaşî-Uşşakî olarak bilinmektedir. Kiledi’l-Bahir Tekkesi Mürşidi İrşâdî’den icazet almış daha sonra aynı tekkeye baba olmuştur. 1923 yılında vefat etmiştir (Noyan, 2003, s. 189).

Görmedim hiç birisinde zerrece Hakk'dan eser (s. 290, 266/4)

"Ey rehber! İlim, irfan, ahlak ve erkân namına hiç birisinde zerrece Hak'tan eser görmedim."

Saykal et mir'ât-i kalbin meclis-i rindâna gel
İlm-i hikmet dersine sen mekteb-i 'irfâna gel (s. 352, 348/1)

"Kalp aynanı cilalayıp rintler meclisine gel. Sen, hikmet ilmi dersi için irfan mektebine gel."

1.3. Namaz, Zekât, Oruç, Hac, Gaza, Taharet

İslam'ın beş temel şartı bulunmaktadır. Bunlar; kelime-i şehadet getirmek, namaz kılmak, zekât vermek, oruç tutmak ve hacca gitmektir. Kadîmî Baba Dîvânı'nda İslam'ın beş şartı ile ilgili şiirlerin varlığı söz konusudur. Kadîmî Baba, şiirlerinde namaz kılmak ve oruç tutmayı birlikte vermiştir. Gece gündüz her zaman namaz kılıp ibadetle meşgul olmak ve oruç tutmanın üzerinde duran Kadîmî Baba, söz konusu bu ibadetleri, şiirlerinde temel anlamıyla verirken diğer ibadetler olan zekât ve hac ise, mecaz anlamlarıyla şiirlerinde vücut bulmuştur. Sevgiliden, güzelliğinin zekâtını talep eden Kadîmî Baba, aynı zamanda hacı olmak için ise gönül Kâbe'sinin tavaf edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Yunus Emre'nin; "Gönül Çalabun tahtı gönüle Çalap bakdı / İki cihân bed-bahtı kim gönül yıkar-ısa." (Tavukçu, 2022, s. 425) ifadesinde de görülmüş olduğu üzere gönül, Allah'ın tecelli ettiği yer olması bakımından Beytullah olarak kabul edilmiştir. Kadîmî Baba da bu duruma dikkat çekmek amacıyla hacı olmak isteyen, hakiki Kâbe olan gönlün, tavaf etmesi gerektiğini dile getirmiştir. Bakara suresi 115. ayette, "Doğu da Allah'ındır, Batı da. Nereye dönerseniz Allah'ın zatı oradadır. Şüphesiz Allah (zât ve sıfatlarında) sınırsızdır, her şeyi bilmektedir." ifadesine de telmihte bulunmuştur. Kadîmî Baba'nın şiirlerinde İslam'ın temel şartları bulunmakla birlikte aynı zamanda gaza ve taharet ile ilgili ifadelerin varlığı da söz konusudur. Şiirde gaza, nefis ile yapılan mücadele olarak vücut bulurken taharet ise, abdest alıp temizlenmek olarak şiirde kendisine yer bulmuştur.

Dervişler fahr eder dâ'im
Yemez içmez olur sâ'im
Gece gündüz her ân kâ'im
Meded mürüvvet yâ 'Alî (s. 336, 322/8)

"Dervişler daima övünürler, yemeyip içmeyip oruç tutarlar, gece gündüz her an namaz kılarlar, Ey Ali! Yardım ve lütufta bulun."

Sâni'-i Hakîm ne güzel yaratmış seni ey şüh
Hakk buyurmuş zekât-ı hüsnünü eyle gel ihsân (s. 143, 38/2)

"Ey işveli sevgili! Hikmet sahibi olan Allah, seni ne güzel yaratmış. Allah, gel güzelliğinin zekâtını başıyla diye buyurmuş."

Gönül Ka'besini tavâf edegör olasin hacı
Görünsün gözüne tâlib hakikat kible-i Yezdân (s. 313, 293/5)

"Ey talip! Hacı olmak için gönül Kâbe'sini tavaf et, böylelikle hakiki olan Allah'ın kiblesi, gözüne görünsün."

Mazhar-ı sırr-ı İlâhî olmuşuz biz zâhidâ

Nefs-i şûm mel'ûnunu katl eyleyip etdik gazâ (s. 291, 267/5)

“Ey zahit! Biz İlâhî sırlara erişmişiz. Allah'ın lânetine uğramış uğursuz nefsi, öldürüp gaza ettik.”

Nice erler gelip dâmânına, destin urup hemân

Alıp âbdest, olup tâhir, o deryânın kenârından (s. 312, 292/4)

“Pek çok erler, eteğine yaklaşip hemen elini vurarak, o denizin kenarından abdest alıp, temizlenirler.”

1.4. Helal Kazanç, Faizi Haram Bilmek

Hacı Bektaş-ı Velî'nin üzerinde durduğu bir diğer makam ise şeriat kapısında bulunan helal kazanç ve faizi haram bilmek makamıdır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de ayetle sabit olduğu üzere “Allah, alım satımı helal, faizi haram kılmıştır.” (Kur'an-ı Kerim, 2/275). Kadîmî Baba'nın da bu makam ile ilgili şiiri bulunmaktadır. Şair, gerek değerlerimiz gerek ise dinimizle bağdaşmayan stokçuluk ve karaborsacılığa eleştiri getirmiş ve böylelikle helal kazanca önem verdiğini ifade etmiştir.

Halkın ihtiyâcını hep gasb edip topladılar

Kara borsa milyoneri bulmayacaktır bekâ (s. 400, 429/2)

“Halkın ihtiyacı olan şeyleri hep gasp edip topladılar. Karaborsa milyoneri beka bulmayacaktır.”

1.5. Nikâh Kıymak

Şeriat kapısının beşinci makamı evlenmektir. Söz konusu nikâhı teşvik eden ifadeler gerek ayette, gerek ise hadislerde rastlanılmaktadır. Böylelikle Hacı Bektaş-ı Velî'de de evlilik, kırk makamdan biri olarak kendisine yer bulmuştur. Kadîmî Baba'nın *Dîvân'*ında ise, yapılan taramalar neticesinde bu makam ile ilgili şiirlere tesadüf edilememiştir.

1.6. Hayız ve Lohusalıkta Cimayı Haram Bilmek

Şeriat kapısının altıncı makamı hayız ve lohusalıkta cimayı haram bilmektir. Kadîmî Baba'nın *Dîvân'*ında, bu makam ile ilgili şiir örnekleri bulunamamıştır.

1.7. Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'ten Olmak

Şeriat kapısının yedinci makamı olarak bilinen bu makamda, müritten beklenen, Hz. Muhammed'e ve ailesine bağlı olmak ve aynı zamanda sünnete de uyma gerekliliğidir. Alevi/Bektaşî şiirinde Hz. Muhammed'e, derin ve samimi bir muhabbetin varlığı söz konusudur. Kâinatın yaratılış sebebi olarak Hz. Muhammed görülmüş ve kendisini yücelten ifadelerle başvurulmuştur. Alevi/Bektaşî şairleri, Hz. Muhammed'in yolundan gittiklerini, dinlerinin onun dini olduğunu, rehberlerinin Hz. Muhammed olduğunu belirterek, kendisinden şefaath talebinde bulunmuşlardır. Ayrıca şiirlerinde Hz. Muhammed ve Hz. Ali'yi birlikte anmışlar ve ikisi arasında ilgi kurmuşlardır. Bütün bu söylemlerden yola çıkarak Aleviliği, İslam dini dışında ayrı bir din ve inanç olarak görmenin yanlış olduğunu da belirtmekte yarar vardır (Özcan, 2007, s. 105). Bektaşilik, Hz. Muhammed'i Peygamber; Hacı Bektaş-ı Velî'yi pir ve Hz. Ali'yi de rehber tanıyan bir tarikattir (Akarpınar ve Arslan, 2008). Aleviliği İslam'dan soyutlayıp ele almamız bizlerin yanlış sonuçlara ulaşmamıza sebebiyet verir. Bilhassa Alevi/Bektaşî şairlerin şiirlerine bakıldığında ortaya koymuş olduğumuz düşünce daha da somut bir şekilde pekişecektir. Kadîmî Baba, şiirlerinde pek çok yerde Hz. Muhammed'e ve Hz. Ali'ye olan bağlılığını

ifade eden şiirler ortaya koymuştur. Aşağıda söz konusu edilen şiirlerde de Kadîmî Baba; Hz. Muhammed'in, kendisinin yüce padişahı olduğunu, rehber olarak gördüğünü ve kendisine samimiyetle bağlandığını ifade eden şiirler vücuda getirmiştir. Ayrıca Kadîmî Baba, şiirlerinde Ehlibeyt için kendi ciğerini kebab ettiğini de aktarmış ve böylelikle şiirlerinden hareketle Peygamberimizin sünnetine uyduğunu açıkça ortaya koymuştur.

Tâcdâr-ı rif'atimdir ol Muhammed Mustafâ
Bâ'is-i feyz-i necâtımdır 'Aliyyü'l-Murtazâ² (s. 164, 76/1)

"Hz. Muhammed yüce padişahımdır. Hz. Ali de kurtuluşumun feyzinin sebebidir."

Âsitân-ı devleti oldu mekân-ı kutsiyân
Rehberim oldu Muhammed mürşidimdir Murtazâ (s. 206, 136/3)

"Meleklerin mekânı, devletin eşiği oldu. Hz. Muhammed rehberim, Hz. Ali de mürşidim oldu."

Sâdıkkâne bende olmuşdur Muhammed 'Alî'ye
Ehl-i Beyt'e bu Kadîmî ciğerin kıldı kebâb (s. 170, 84/5)

"Kadîmî, Hz. Muhammed ve Hz. Ali'ye samimiyetle bağlanmıştır. Ehlibeyte ciğerini kebab etmiştir."

1.8. Şefkat ve Merhamet Sahibi Olmak

Şeriat kapısında bulunan bir diğer makam ise şefkat ve merhamet sahibi olmaktır. Kur'an-ı Kerim'de; "Kuşkusuz Rabbin çok şefkatli, pek merhametlidir." (Kur'an-ı Kerim, 16/47) ayetinde, Allah'ın, bitmez tükenmez şefkat ve merhametinin sınırsızlığını görmekteyiz. Yüce Allah'ın bu sınırsız şefkat ve merhameti, şüphesiz insanlara da tecelli etmiştir. Mutasavvıflar, şefkat ve merhamet sahibi olunması gerektiği hususunda daima telkinlerde bulunmuşlardır. Nitekim Yunus Emre de "Kimde ki şefkat vardır îmân dahu andadır / Şimdi bir gönli açık sünî müsülmân kanı." (Tavukçu, 2022; 494) diyerek şefkatli olan kişinin, iman sahibi de olacağını ifade etmiş ve bu hususa dikkat çekmiştir. Kadîmî Baba'nın şiirlerinde de şefkat ve merhamet duygusuna sahip olmayı ifade eden şiirlerin varlığı söz konusudur. Şairin, duygularını pekiştirmek maksadıyla pek çok yerde merhamet ve şefkati birlikte kullandığı görülmüştür.

Rahm ü şefkat etmeyip de zulmedenler lâ-cerem
Etdiğini bulacaktır 'âkibet rûz-ı cezâ (s. 376, 388/4)

"Merhamet ve şefkat etmeyip de zulmedenler şüphesiz, sonunda hesap günü gelince ettiğini bulacaktır."

Rahm u şefkat eyleyip de kimse itfâ etmedi
Kalb evimde tutuşan bu âteş-i sûzânını (s. 404, 435/2)

"Kalp evimde tutuşan bu yakıcı ateşini kimse merhamet ve şefkat eyleyip de söndürmedi."

Rahm u şefkatle hemân pîrim bana verdi huzûr
Nâ' il olduk lutfuna, etdi kerâmâtı zuhûr (s. 407, 441/1)

² Beğenilmiş, seçilmiş, kendisinden razı olunmuş anlamına gelen Hz. Ali'nin lakaplarından biridir (<http://lugatim.com/>).

“Pirim, merhamet ve şefkatle bana hemen huzur verdi. Lütfuna eriştik, kerametleri ortaya çıktı.”

1.9. Helal Kazanmak ve Helal Yemek (Temiz Yemek ve Temiz Giyinmek)

Şeriat kapısında bulunan bir diğer makam ise helal kazanmak ve helal yemek makamıdır. Bu makam, daha önce söz konusu ettiğimiz helal kazanç ve faizi haram bilmek makamına benzemektedir. Müslümanlar, her türlü haramdan kendilerini alıkoymuşlar ve helal dairesi içerisinde kalmaya özen göstermişlerdir. Gösterilen bu özen, şiir aracılığıyla da yüzyıllarca ele alınmış ve itibarını kaybetmemiştir. Aşağıda söz konusu edilen şiirlerde de Kadîmî Baba, kişinin helali bırakmaması gerektiği ve harama yönelmemesi hususunda telkinlerde bulunmuştur. Bir sonraki şiirde ise içkinin kötülüğüne değinerek böylelikle helal yemenin önemi üzerinde durduğu görülmüştür.

Hak sendedir başka yerde arama
Helâli bırakıp talma harâma
Su ‘ûd itmekse murâdın ecrâma
Sarıl sıdkile sen Hüsnü Baba’ya (s. 134, 23/2)

“Doğruluk sendedir, başka yerde arama. Helali bırakıp harama yönelme. Şayet maksadın gök cisimlerine yükselmekse (yücelmek istiyorsan), sen samimiyetle Hüsnü Baba’ya sarıl.”

Gece gündüz demez içer, eder terk-i edeb dâ’im
Harîmine alır mı hiç erenler böyle ‘ayyâşı (s. 308, 287/4)

“Gece gündüz demez içer, daima edebi terk eder. Erenler, harimine böyle içkici birisini hiç alır mı?”

1.10. Emr-i Bi’l-Mâ’ruf Nehy-i Ani’l-Münker (İyi Emr, Kötülükten Men Etmek)

Şeriat kapısında bulunan son makam ise iyiyi emredip, kötüyü menetmektir. Bu makamda, daima iyinin tasvip edildiği, kötünün ise her zaman reddedildiği görülmektedir. Kur’an-ı Kerim’de; “Sizden, hayra çağıran, iyiliği emredip kötülüğü meneden bir topluluk bulunsun. İşte onlar kurtuluşa erenlerdir.” (Kur’an-ı Kerim, 3/104) ayetinin bu makama zemin teşkil ettiği söylenebilir. Kadîmî Baba, iyi ve kötü kavramlarını tezat sanatı ile şiirinde söz konusu etmiştir. İyi ve kötünün ayırt edilmesi tavsiyesinde bulunan Kadîmî Baba, kemâl sahibi olandan iyilik ortaya çıktığı, yaratılışı noksan olandan ise kötülüğün peyda olacağını ifade etmiştir. Ayrıca zahiren dindâr görünen kişilerin de kötülüğe sahip olduğunu şiirinde belirtmiştir.

Âb-ı hayât suyun için
İyiyi kötüden seçin
Zâ’irler hep basıp geçin
Dergâh eşiginde taşdım (s. 335, 321/9)

“Ölümsüzlük suyunu için, iyiyi kötüden ayırt edin, ziyaretçiler hep basıp geçin, dergâh eşiginde taştım.”

Tıynetinde bulunur mu ehl-i kemâlin kusûr
Mâyesi noksân olandan eyler fenâlık zuhûr (s. 366, 372/1)

“Kemâl sahibi olanın yaratılışında kusur bulunur mu? Yaratılışı noksan olandan kötülük ortaya çıkar.”

Diyânet-kâr görünen hâ'ine, aldanma gözün aç
Redâ'et andadır zîrâ, seni her an eder sûzân (s. 385, 403/4)

"Dindar görünen haine aldanma, gözünü aç, zira kötülük ondadır, seni her an yakar."

2. Tarikat

Tarikat, Allah'a ermek için tutulan yoldur. Bu yolda başarılı olabilmek adına riayet edilmesi gereken birtakım kurallar bulunur. Tarikat kapısında kişi; Bektaşiliğin kuralları, ilkeleri ve törenleri hakkında bilgi edinmeye çalışır. Hak yolunu bulma safhasıdır (Gökbel, 2019, s. 851).

Tarikat kapısının ilk makamı, pirden el alıp tövbe etmektir, ikinci makam, mürit olmaktır. Üçüncü makam, saçını tıraş etmektir. Dördüncü makam, mücahede etmektir. Beşinci makam, hizmet etmektir. Altıncı makam, havf yani korkudur. Yedinci makam, ümitli olmaktır. Sekizinci makam; hırka, zembil, makas, seccade, ibret ve asadır. Dokuzuncu makam; makam, cemaat, nasihat, muhabbet sahibi olmaktır. Onuncu ve son olan makam ise; aşk, şevk, sefa ve fakirliktir (Güzel, 2002, s. 106).

2.1. Pirden El Alıp Tövbe Etmek

Tarikat kapısının ilk makamı pirden el alıp tövbe etmektir. Kur'an-ı Kerim'de "Ey müminler! Hep birden Allah'a tövbe ediniz ki kurtuluşa eresiniz." (Kur'an-ı Kerim, 24/31) ayetiyle, kurtuluşun yolunun tövbeden geçtiği görülmektedir. Tövbe etmek demek, işlenen bir suç veya günahın nedamet duyup bir daha yapmamak üzere karar vermek ve bunda da sebat göstermektir. Yapılan tövbede samimiyet esas olmakla birlikte içten gelen bir pişmanlığın da olması gerekmektedir. Hacı Bektaş-ı Velî'ye göre pişmanlık, tövbe etmektir. Söz konusu yapılan tövbeyle, işlenen bir günahın samimi bir pişmanlık duyulması gerekmektedir ve bir daha yapmamaya riayet edilmelidir. Tarikatın bu makamında; pirden el alıp tövbe etmek esastır. Bunun yanı sıra müritlerin tuttuğu yola girmek ve tarikat ehlinde olabilmek için müşhidinden el almak gerekmektedir (Güzel, 2002, s. 113). Kadîmî Baba da şiirlerinde, müşhidinden el aldığını ifade etmekle birlikte suçu ve günahının çok büyük olduğunu, af dileyip tövbe etmiş olduğunu görmekteyiz.

Bâde-i 'aşkı içeli
Hayli zamân oldu belî
Mürşidimden aldım eli
Pîrim Hacı Bektaş Velî (s. 129, 17/1)

"Aşk şarabı içeli, evet, epey bir zaman oldu. Mürşidimden el aldım, pirim Hacı Bektaş-ı Velî'dir."

Bu Kadîmî Baba'nın cürm ü günâhı pek büyük
'Afv için sultâna geldim yâ 'Alî senden meded (s. 374, 385/6)

"Bu Kadîmî Baba'nın suçu ve günahı çok büyüktür. Ey Ali! Af dilemek için sultana geldim, senden yardım dilerim."

2.2. Mürit Olmak

Tarikat kapısının ikinci makamı mürit olmaktır. Mürit olmak demek, tarikata girip bir müşhide bağlanmak demektir. Manevi bakımdan bir şeyhe intisap eden mürit, bu şeyh aracılığıyla mürit olmanın gerekliliğini yerine getirmeyi amaçlar. Kadîmî Baba da şiirlerinde, kâmil bir müşhide intisap etmenin lüzumuna değinmekle birlikte bu müşhidin kendisine lütfunun bağışlayacağını da ifade etmiştir.

Gel beri ey tâlib-i ‘aşk geç bu cândan ibtidâ
Yürü bir mürşid-i kâmile eriş et iktidâ (s. 157, 62/1)

“Ey aşkı talep eden! Beri gel, ilkin bu candan vazgeç sonra yürü, bir kâmil mürşide eriş, ona tabi ol.”

Sana bir fâ’ide yokdur o vâ’izden ümîdin kes
Tutagör dâmenini sen bulup bir mürşid-i kâmil (s. 209, 140/2)

“O vaizden ümidini kes, sana bir faydası yoktur. Sen, bir kâmil mürşit bulup onun eteğini tut.”

Bu dünyâ fânîdir tâlib, hevâ-yı nefsine uyma
Sarıl bir mürşide, elbet sana lutfun eder ihsân (s. 309, 288/6)

“Ey talip! Bu dünya geçicidir, nefsinin arzusuna uyma, bir mürşide sarıl, mutlaka sana lutfunu bağışlar.”

2.3. Saçını Tıraş Etmek

Tarikat kapısının üçüncü makamı saçını tıraş etmektir. Hacı Bektaş-ı Veli, söz konusu bu makamla saçın tıraş edilmesi gerekliliği üzerinde durmuştur. Kadîmî Baba’nın *Dîvânî*’nda yapılan taramalar neticesinde bu makam ile ilgili şiirlere rastlanılmamıştır.

2.4. Mücahede Etmek

Cihat etmek manasına gelen mücahede terimi; tasavvufi olarak ise, benlik ve bencillikten kurtulmak ve nefsi yenmek için çalışma manası taşımaktadır. Hacı Bektaş-ı Veli’nin dördüncü makam olarak ele aldığı mücahede terimi, nefsi ezmek ve yok etmek anlamındadır. Hacı Bektaş-ı Veli, nefsinin isteklerine bağlı olan ve nefsinin arzularını gerçekleştirme yoluna giden kişilerin cehennem azabına uğrayacağını ifade etmiştir. Mutasavvıflara göre en büyük düşman nefistir. Mücahede de nefisle yapılır. Nefis, insanı kötülüğe ve fenalığa sevk eder (Güzel, 2002, s. 119-120). Tasavvuf ehli kişiler yaptıkları mücadele ile nefsi yok etmeyi kendilerine en büyük görev addetmişlerdir. Burada nefsi yok etmek ile kastedilen asıl şey, nefsin kendisini yok etmek değil, temayüllerinden ileri gelen kötü huyları düzeltip kontrol altına almaktır (Hücvirî, 1996, s. 321; Ögke, 1997, s. 52-56; akt. Üstüner, 2014, s. 220). Bundan dolayı kişi, daima nefsiyle mücadele içerisinde olmalı ve nefsine galip gelmelidir. Kadîmî Baba da şiirlerinde nefisle mücadele etmenin önemi üzerinde durmuş ve nefsin zulümden kurtarılması gerektiğini vurgulamıştır.

Nefsin ejderhâsını maglûb edegör cehd edip
Yıkmadan cân kişverinin kahr ile bünyâdını (s. 213, 146/3)

“Can ülkesinin temelini kahr ile yıkmadan nefis ejderhasını çalışıp çabalayarak mağlup et.”

Cehd edip nefsinin zulmetden halâs et sen hemân
Teslîm ol bâb-ı rızâyâ olasın hem kâmurân (s. 262, 229/1)

“Çalışıp çabalayarak hemen nefsinin zulümden kurtar, rıza kapısına teslim ol, bahtiyar olasın.”

2.5. Hizmet Etmek

Tarikatta bulunan bir diğer makam ise hizmet makamıdır. Hizmet etmek, tasavvuf yoluna girmek ve benliğinden sıyrılmak demektir. Kişi, yapmış olduğu hizmetlerde samimi olmalı ve her şeyi Allah rızasını kazanmak maksadıyla yapmalıdır. Kadîmî Baba da şiirlerinde, kâmil olan mürşide hizmet etmenin gerekliliğini vurgulamıştır.

Mugbeçe ol gel bu dem pîr-i mugâna 'aşkile
Sâdıkâne hizmet eyle ol ulu sultâna sen (s. 234, 185/2)

"Mürîr ol, bu zamanda kâmil mürşide aşkla gel. Sen, o ulu sultana samimiyetle hizmet et."

Hizmet et pîr-i mugâna 'âkıl isen tâlibâ
Hakk tecellî eylesin kim kalmasın bir şey nihân (s. 263, 229/4)

"Ey talip! Akıllıysan kâmil mürşide hizmet et. Hak tecelli eylesin ki bir şey gizli kalmasın."

2.6. Havf (Korku)

Tarikat kapısının altıncı makamı havftır. Söz konusu bu makam, var olan ayet ve hadislerden hareketle ekseriyetle reca makamı ile birlikte kullanılmagelmiştir. Biz de çalışmamızda, konunun bütünlüğü sağlamak gayesiyle her iki makamı tek bir makam altında ele almaya çalıştık. Bir sonraki makamda her iki makam üzerinde durulmuştur.

2.7. Reca (Ümit)

Kelime itibarıyla korku anlamına gelen havf, tasavvufi olarak ise kulun gerek amellerinden gerek ise yapmış olduğu ibadetlerin Allah katında kabul görüp görmemesi endişesinden doğan Allah'ın sevgisini kaybetme korkusu olarak tanımlanabilir. Kelime itibarıyla ümit anlamına gelen reca ise, tasavvufi anlamda kalbin istenilen bir şeyi umması ve bundan ferahlık duyması hâlidir (<http://lugatim.com/>).

Tasavvufta havf, Allah'ın azabına uğramaktan ve cehenneme girmekten duyulan korku iken; reca ise kalbin hoşuna giden bir şeyi ümit etmesi ve beklemesinden duymuş olduğu rahattır. Kişinin, Allah'ın gazabına uğrayacağı düşüncesi onu korkuya, Allah'ın lütfuna erişeceği düşüncesi ise ümide kapılmasına neden olur. Mutasavvıflar daima ümit ve korku arasında yaşamlarını idame etmişlerdir. Tasavvuf ehli kişiler cehennemden korkup cennete girme ümidiyle yaşamışlardır (Uludağ, 1996, s. 229, 430; akt. Üstüner, 2014, s. 145). Havf ve reca arasında yaşayan tasavvuf ehli, Allah'ın lütfuna kavuşabileceklerini düşünmeleri onları ümide sevk ederken, Allah'ın azabına uğrayabilecekleri düşüncesi de onların korkuya kapılmalarına sebep olmuştur (Üstüner, 2014, s. 145). Mutasavvıflar, "beyne'l-havfi ve'r-reca" ifadesini kendilerine rol-model olarak görmüşler ve hayatlarını da bu ifadeye göre şekillendirmişlerdir. Söz konusu bu ifade ile tasavvuf ehli kişiler, korku ve ümit arasında yaşanılması gerektiği konusunda hemfikir olmuşlardır. Bu düşünce ve fikre sahip olmalarının nedeni ise şüphesiz ayet ve hadislerden kaynaklanmıştır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de "Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin." (Kur'an-ı Kerim, 39/53); "Korkuyla ve umutla Rablerine yalvarmak üzere (ibadet ettikleri için), vücutları yataklardan uzak kalır ve kendilerine verdiğimiz rızıktan Allah yolunda harcarlar." (Kur'an-ı Kerim, 32/16) ifadeleri de söz konusu korku ve ümit arasında yaşanılması gerektiği düşüncesinin oluşmasına zemin teşkil eden ayetlerden bazıları olduğu söylenebilir.

Âlimlere göre insanlar, daima korku ve ümit arasında yaşamını sürdürmelidirler. Bu duruma dikkat çeken Hacı Bektaş-ı Veli de kişinin emin ve korkusuz olmasının onun, imanını zayıflatacağına sebebiyet vereceğini ifade etmiştir. Böylelikle tamamen Allah'tan

ümit kesmek de buna mukabil bütünüyle emin ve korkusuz olmak da tehlikelidir. Bu aşırılığa sahip olduğunda, kişinin küfre kadar sürüklenmesi imkân dâhilindedir (Güzel, 2002, s. 123). Kişi, söz konusu bu iki duygu arasındaki dengeyi sağlayabilmelidir. Gerek başka şairlerde gerek ise Kadîmî Baba'da havf (korku) ve reca (ümit) kavramları, genellikle birlikte kullanıldığı görülmüştür. Kadîmî Baba, kulun korku ve ümit arasında yaşaması gerektiğini bildiğinden, şiirinde korku ve ümitten vazgeçmeyeceğini ifade etmiştir.

Ger duhûl etmek dilersen bezm-i hâsa ey gönül
Gir libâs-ı fakre artık kalmasın havf u recâ (s. 247, 206/5)

"Ey gönül! Eğer (bu) özel meclise girmek istersen, fakirlik (manevi yokluk) elbisesine gir, artık korku ve ümit kalmasın."

Geçmesiz havf u recâdan, dehre minnet etmeyiz
Biz harâbât ehliyiz vîrânede kıldık karâr (s. 326, 309/5)

"Korku ve ümitten vazgeçmeyiz, dünyaya minnet etmeyiz. Biz tekke ehliyiz, viraneyi seçtik."

2.8. Hırka, Makas, Zembil, Seccade, İcazet, İbret ve Hidayet

Hacı Bektaş-ı Veli'nin tarikat kapısında bulunan bir diğer makam ise hırka, makas, zembil, seccade, icazet, ibret ve hidayet bulduğu makamdır. Söz konusu bu unsurlar, her bir kula Allah tarafından kendi değeri miktarında verilir (Güzel, 2002, s. 123). Kadîmî Baba, dervişliğin simgesi olan hırkaya talip olmak ve böylelikle varlığını terk etmenin büyük bir saadet olduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte müşidin kendisine hidayet edip doğru yolu gösterdiğini aktarmıştır.

Edenler varlığın terkin, cihânın zevkini neyler
Ana kâfi gelir bir lokma, bir hırka ve bir 'abâ (s. 220, 165/3)

"Varlığını terk edenler, dünyanın zevkini neyler? Ona, bir lokma, bir hırka ve bir de aba yeterlidir."

Çün bu 'âlem içre girdim kırkların meydânına
Eyledi pîrim hidâyet hem selâmile bana (s. 301, 280/2)

"Bu âlem içinde kırklar meydanına girdim. Pirim bana selâmla doğru yolu gösterdi."

2.9. Makam, Cemaat, Nasihat, Muhabbet Sahibi Olmak

Tarikat kapısı içerisinde bulunan bu bölümde ise; cemaat ve nasihat sahibi olmanın yanı sıra Allah'ın kullarına karşı sevgi ve muhabbet sahibi olmayı da içerisinde barındırmaktadır. Aşağıda söz konusu ettiğimiz örneklerde de bilhassa nasihat ve muhabbet sahibi olmanın önemi üzerinde durulduğu görülmektedir. Kadîmî Baba, vermiş olduğu nasihat ve öğüdün dinlenmesi telkininde bulunmuştur. Bir başka beytinde ise benzer şekilde pirin vermiş olduğu öğüdün, kulağa küpe yapıldığını ifade etmiş ve böylelikle öğüdün kulak ardı edilmeyip içselleştirilmesi gerektiğini bizlere aktarmıştır. Bir başka beytinde ise, aşkla sevgiliye hasret duyduğunu ifade eden âşık, burada da sevgi ve muhabbet sahibi olmanın lüzumu üzerinde durmuştur.

Bu nush (u) pendimi dinle kulagın tut behey gâfil
Sakın aldanma elvâna cihâna olma sen mâ'il (s. 209, 140/1)

“Ey gâfil! Bu nasihat ve öğüdümü dinle, bana kulak ver. Sakın dünyanın renklerine aldanma ve dünyaya meyletme.”

Gûşuna mengûş edinmiş ‘aşkla pîr pendini
Hakk’a karşı sıdkla pek bağlamış dil bendini (s. 219, 162/1)

“Pirin öğüdüünü, aşkla kulağına küpe yapmış, Hakk’a karşı doğrulukla gönül bağını sağlam bağlamış.”

‘Aşkile çoktan beridir hasretini çektiğim
Yâr-ı cânımdan haber ver bana ey bâd-ı sabâ (s. 239, 194/4)

“Ey sabah rüzgârı! Çoktan beridir aşkla hasretini çektiğim canımın sevgilisinden bana haber ver.”

2.10. Aşk, Şevk, Sefa ve Fakirlik

Tarikat kapısının son makamı; aşk, şevk, sefa ve fakirliktir. Peygamber Efendimizin “Fakirlik benim övüncümdür.” hadisi, bu makam için oldukça önem arz etmektedir. Bu hadis ile kastedilen maddi anlamda bir fakirlikten ziyade Allah karşısındaki acizliğinin ve çaresizliğinin farkında olmaktır. Kadîmî Baba da şaşaalı görünme hevesinde olmadığını ifade etmiş ve fakirlik benim övüncümdür diyerek iftihar etmiştir. Bu makamda üzerinde durulması gereken bir diğer unsur ise aşktır. Bilindiği üzere aşkın yeri gönüldür. Daha önce de belirttiğimiz gibi gönül Çalab’ın tahtı olmakla birlikte gönül ile Kâbe arasında çok büyük benzerliklerin varlığı mevcuttur. Hatta şairler bazen gönül, Kâbe’den de üstün tutmuş ve hacı olmak isteyenlerin gönül Kâbe’sini tavaf etmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Kadîmî Baba’ya göre, gönül ülkesi Allah’ın evidir ve incitilmemesi gerekmektedir. Yunus Emre’nin, “Gönül Çalabun tahtı gönüle Çalap bakdı / İki cihân bed-bahtı kim gönül yıkar-ısa” (Tavukçu, 2022, s. 425) ifadesi ile Kadîmî Baba’nın aşağıda söz konusu edilen şiiri arasında oldukça kuvvetli bir benzerlik söz konusudur.

Hırka-pûşum egnime giydim ‘abâ-yı şâlî ben
Fakr-ı fahrim ragbetim yok atlas-ı zîbâya hîç (s. 142, 35/3)

“Ben hırka giyenim (derişim), bedenime geçeden deriş hırkasını giydim. Süslü atlası hiç meylim yok. Fakirlik övüncümdür.”

Fakr-ı fahr ile mübâhîdir bütün ‘uşşâk hemân
Âteş-i ‘aşk, gam-güsârın rûhuna verir gıdâ (s. 253, 215/3)

“Hemen hemen bütün âşıklar, fakirlik övüncümdür diye iftihar eder. Aşk ateşi, teselli verenin ruhuna hayat verir.”

Gönül mülkü Hudâ’nın beytidir incitme hoşça tut
Gönül yıkma hazer eyle erenler âh u zârından (s. 209, 139/8)

“Gönül ülkesi Allah’ın evidir, incitme hoşça tut. Gönül yıkma, erenlerin ağlayıp inlemelerinden sakın.”

3. Marifet

Tasavvufi açıdan “varlıkların hakikatini ve ilâhî sırları tefekkür, keşif ve ilham yoluyla kavrama, gerçeği bilme, irfan” anlamına gelen marifet, “kulun Hak’la aynileştiği, Hak’la Hak olduğu makamdır.” (<http://lugatim.com/>).

Marifet kapısının ilk makamı, edepli olmaktır. İkinci makam, aynı zamanda tarikat kapısının da altıncı makamı olan korkudur. Üçüncü makam, perhizkârlıktır. Dördüncü makam, sabır ve kanaattir. Beşinci makam, utanmaktır. Altıncı makam, cömert olmaktır. Yedinci makam, ilimdir. Sekizinci makam, miskinliktir. Dokuzuncu makam, marifettir. Onuncu ve son olan makam ise kendini bilmektir (Güzel, 2002, s. 106).

3.1. Edep

Hacı Bektaş-ı Velî’de marifet kapısının ilk makamı olan edep; saygı, terbiye ve hayâ ile doğrudan ilişkilidir. Mürit, bu makamın gerekliliğini yerine getirmek adına saygı ve sevgiyi daima muhafaza etmelidir. Bektaşilikte önemli bir yer tutan edep; eline, diline ve beline sahip olmanın ifadesidir. Allah’a erişen kişi, elbette saygı ve edebi kendisinde bulundurmakla bunu başarır. Allah’tan yoksun kalan ise saygı ve edepten uzaklaştığından, terk ettiği için dolayı yoksun kalır. Bundan ötürü kişinin Allah’a ulaşmasının yolu, saygı ve edep hasletlerine sahip olmasıdır (Güzel, 2002, s. 133). Kadîmî Baba, şiirlerinde irfan ve edebi birlikte kullanmıştır. Ayrıca şiirlerinde, edebe giden yolun irfandan geçtiğini ifade eden söylemlere de başvurmuştur.

Öp elin pîr-i mugânın mekteb-i ‘irfâna gel
Gir edeb birle hemân sen ol ulu dîvâna gel (s. 245, 204/1)

“Kâmil mürşidin elini öp, irfan mektebine gel. Sen, o ulu divana gel, hemen edep ile gir.”

‘İlm-i ‘aşkı mekteb-i ‘irfânda tahsil eyleyen
Edep (u) erkân öğrenir, her zamân insân olur (s. 371, 380/4)

“Aşk ilmini irfan mektebinde tahsil eyleyen, edep ve erkân öğrenir, her zaman insan olur.”

3.2. Korku

Marifet kapısının ikinci makamı korku olarak bilinmektedir. Gerçek anlamda korku, Allah’ı bilen ve tanıyan kişilerde olur. Kişi, yapacağı veya yapmış olduğu davranışlarda daima Allah korkusu ile hareket eder. Allah korkusu olmayan kişilerin, kötü hasletlere sahip olması da imkân dâhilindedir. Bu makamın bir gerekliliği olarak kişi daima Allah korkusu ile yaşmalıdır. Allah’ın kendisini her an gördüğünü ve davranışlarını da buna göre şekillendirmesi gerekmektedir. Kadîmî Baba da şiirlerinde Allah’tan korkmayan kişilerin her türlü kötülüğü yaptığını, insanlara zulüm ve eziyet ettiklerini ifade etmiştir.

Bütün bu zulm-ı ‘udvâna tahammül eyledi ebrâr
Ayırıp serverin başın Hudâ’dan korkmadan hûn-h’âr
Resûl-i âl u evlâda husûmet eyledi izhâr
Yarın rûz-ı kıyâmetde n’olur hâlin behey eşrâr
Çevirip Kerbelâ deştin hem ol şâha kılıp ‘udvân
Su vermedi şehîd etdi Hüseyin’i ol Şemir Mervân (s. 126-127, 14/4)

“Salih kimseler (iyi insanlar), bütün bu haksız zulme katlandı. Kan dökücü olan zalim, Allah’tan korkmadan önderin (Hz. Hüseyin) başını ayırdı. Hz. Muhammed’in nesline düşmanlık meydana çıktı. Ey fesatçılar! Yarın kıyamet gününde hâliniz ne olur? O şaha, haksızlık edip Kerbelâ çölünü çevirdiler. O Şemir ile Mervân, Hz. Hüseyin’e su vermeyip onu şehit ettiler.”

La'net ol Yezîd'e a'vânına, hem-pâsına
Gördüler lâyük sana korkmadan bunca ezâ (s. 153, 55/3)

"O Yezîd'e, yardımcılara, arkadaşlarına lanet olsun. Korkmadan, bunca eziyeti sana layık gördüler."

3.3. Perhizkârlık

Marifet kapısının üçüncü makamı perhizkârlıktır. Bu makama göre kişi, haram ve yasak olan şeylerden kendisini alıkoymasına gerekmektedir. Kadîmî Baba, bu dünyanın geçiciliğine aldanmayıp dervişliği seçmiştir. Nefis denilen şeytanı da bağlayan Kadîmî Baba, kendini varlıktan soyutlayıp vahdeti seçtiğini ifade etmiştir. Kadîmî Baba'nın; dervişliği seçmesi, vahdeti araması ve nefsinin esiri olmayıp da nefsini esir yapması gibi özellikleri perhizkârlığın göstergesidir. Kişi, bu özellikleriyle haram ve yasak olan şeylerden kendisini alıkoyma yoluna gider.

Olmadım nefse esir hem hırka-pûşum ben bugün
Kendimi varlıktan tecrid eyledim buldum bekâ (s. 252, 213/4)

"Ben bugün hırka giyenim (dervişim), nefsimi esir olmadım, kendimi varlıktan soyutlayıp ölümsüzlüğe eriştim."

Dîv-i nefsi eyledik zencir ile bend-i esir
Dehr-i dünde bulmuşuz biz vahdeti Bektaşî'yiz (s. 275, 246/4)

"Nefis şeytanını, zincir ile bağladık. Biz vahdeti, aşağılık dünyada bulan Bektaşîleriz."

3.4. Sabır ve Kanaat

Hacı Bektaş-ı Veli'de marifetin dördüncü makamı sabır ve kanaat sahibi olmaktır. Tasavvuf ehli kişiler, Allah'tan gelen her türlü ezaya da sefaya da minnet duymuşlardır. Söz konusu bu kişiler, kahrın da hoş lütfun da hoş, diyerek Allah'ın hiçbir tecellisinden yakınmazlar, aksine memnun olduklarını ifade ederler. Kur'an-ı Kerim'de de; "Allah sabredenleri sever." (Kur'an-ı Kerim, 3/146), "Sabredenlere, mükâfatları hesapsız ödenecektir." (Kur'an-ı Kerim, 39/10) vb. ayetlerle, kişinin sabretmesine dikkat çekilmiştir. Kadîmî Baba da şiirlerinde, sabredeninin muradına ereceğini ifade etmiştir. Sıkıntı, eziyet ve zulüm karşısında sabredip tahammül etmek gerekir. Kişi, gördüğü cefayı, sefa bilip şükretmelidir ve hiçbir zaman şikâyet etmemelidir. Söz konusu bu makamda, sabırlı olmakla birlikte kanaatkâr sahibi olmak üzerinde de durulmuştur. Peygamber Efendimiz, "kanaat tükenmez bir mal, bitmeyen bir hazinedir." (Keleş, 2013, s. 335) diyerek, kanaatin yüceliğine ve sınırsızlığına dikkat çekmiştir. Kanaat ehli olan kişiler, Allah'ın, kendisine verdiklerine razı olmalı ve az şeyle yetinmesini bilmelidir. Nitekim aşağıdaki şiirlerde de bu makam ile ilgili şiirlerin varlığı söz konusudur.

Sabr edegör derdine gel etme aslâ iştikâ
Ey Kadîmî sabr eden maksûda ermişdir hemân (s. 359, 359/6)

"Ey Kadîmî! Sabret, gel derdinden asla şikâyetçi olma. Sabreden hemen maksadına ermiştir."

Sabr ile etdi tahammül bu Kadîmî Baba'nın
Dertliler defterine yazıldı ismi sâbirün (s. 359, 360/5)

“Kadîmî Baba, sabredip tahammül etti böylelikle dertliler defterine ismi ‘sâbirûn’ (sabredenler) diye yazıldı.”

Bu Kadîmî Baba her an niyâz edip pîrine
Her cefâyâ sabr ederek şükrün eyledi edâ (s. 401, 430/6)

“Kadîmî Baba, pirine her an niyaz edip her cefaya sabrederek şükretti.”

Kanâ‘at mülkünün ‘uzlet-nişîniyim, tevâzu‘la
Rızâsın gözlerim şâhın dilerim küntü kenzu‘llâh³ (s. 323, 305/6)

“Kanaat ülkesinin yalnız yaşayanıyım, tevazuyla şahın rızasını gözlerim, ‘küntü kenzu‘llâh’ isterim.”

Kanâ‘at ehli ol tâlib, sakın aldanma elvâna
Özün pâk et şeh-i merdân sana lutfun ede ihsân (s. 397, 423/5)

“Ey talip! Kanaat ehli ol, dünyanın renklerine sakın aldanma, kendini temizle, mertlerin şahı (Hz. Ali), sana lütfunu bağışlasın.”

3.5. Utanmak

Marifet kapısının beşinci makamı utanmaktır. Hz. Muhammed’in; “Utanmak imandandır; utanması olmayanın imanı da yoktur.” hadisi, söz konusu bu makamda üzerinde durulan önemli bir ifadedir (Güzel, 2002, s. 135). Kadîmî Baba da utanmanın önemi üzerinde durmuştur. Hayâ ve edepten yoksun olan kişilerin her türlü zulmü yapmaları da imkân dâhilindedir. Halk arasında utanma duygusuna o kadar çok önem verilmiş ki “utanmadıktan sonra dilediğini yap” ifadesi, kalamıkibar olarak halk arasında kullanılmaktadır.

Her dakika zulmeti etmede izhâr, gadr ile
Çok cefâlar eyledi hem, etmeden Hakk’dan hayâ (s. 406, 438/3)

“Her dakika karanlığı açığa vurmakta, Allah’tan utanmayıp zulüm ile çok cefalar etti.”

‘Âr (u) nâmus şişesini kırdırır rusvây eder
Benliğin terk et bu ‘aşka eyle gel sen iktidâ (s. 170, 85/3)

“Utanma ve namus şişesini kırıp rezil eder. Benliğini terk et, bu aşka gel sen tabi ol.”

3.6. Cömertlik

Marifet kapısının altıncı makamı cömertliktir. Söz konusu bu makamda kişiden beklenen; “Allah yolunda, vatan uğrunda, milletin ve devletinin selameti için, malının bir kısmını sarf etmesi, fakirin hakkını vermesidir” (Güzel, 2002, s. 135). Kur’an-ı Kerim’de “Eli sıkı olma; büsbütün eli açık da olma. Sonra kınanır, (kaybettiklerinin) hasretini çeker durursun.” (Kur’an-ı Kerim, 17/29) ayetiyle, cömert ve cimriliğin arasında bir dengenin sağlanması telkin edilmiştir. Söz konusu cömertlik sadece maddi unsurlar üzerinde kurulu değil, manevi unsurlarda da cömertlik oldukça önem arz etmektedir. Örneğin, bir kişinin sahip olduğu ilmi kısmaması ve başkalarının istifadesine sunması dahi bir cömertlik emsalidir. Cömert olan kişinin eli daima açıktır ve vermekten asla kaçınmaz. Kişi verdikçe, Allah kendisine daha fazla keremde bulunur. Kadîmî Baba da şiirlerinde

³ “Ben gizli bir hazine idim, bilinmeyi istedim ve mahlûkatı yarattım.” Kutsi hadis (Keleş, 2013).

cömertliği, hem maddi hem de manevi anlama gelebilecek şekilde konu edinmiş ve bazı kişilerin cömertliklerine de değinmiştir.

Kâşif-i sırr-ı hakikat mazhar-ı nûr-ı Hudâ
Ma'den-i cûd-ı sehâ Ahmed Sırrı Dedebaba⁴ (s. 411, 446/7)

"Ahmed Sırrı Dedebaba, Allah'ın nuruna nail olmuş, hakikatin sırrını keşfetmiş, cömertlik ve el açıklığının kaynağıdır."

Nûr-ı 'aynı hânedânın, Ehl-i Beyt'in mefharı
Fıtraten cûd (u) sehâdır ol Hasan Hulki'r-Rızâ⁵ (s. 288, 264/2)

"Hasan Hulki'r-Rızâ, hanedanın göz nurudur, Ehlibeytin övücüdür, yaratılıştan cömert ve eli açıktır."

3.7. İlim

Marifet kapısının yedinci makamı ilimdir. Âlimler daima ilme önem vermiş ve önem verdikleri bu ilmi hayatlarına da tatbik etme yoluna gitmişlerdir. Hz. Muhammed'in de hadislerinden hareketle ilme oldukça önem vermiş olduğunu görmekteyiz. Hz. Muhammed bir hadisinde dünyanın durmasını dört şeye bağlamıştır. Bunlar: hükümdarların adaleti, cömertlerin el açıklığı, yoksulların duaları ve âlimlerin ilmidir (Güzel, 2002, s. 135). Bu denli öneme sahip olan ilim ile kişi, Allah'ı bilip hakka ve hakikate erişir. Nitekim "Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?" (Kur'an-ı Kerim, 39/9) ayetinden de hareketle, ilmin ne denli mühim olduğunu anlamamız mümkündür. Kadîmî Baba, aşkı inkâr eden kaba sofunun ilim ve irfanı olmadığını aktarmıştır. Ayrıca Kadîmî Baba, ilmi; uçsuz bucaksız bir okyanus gibi görmüş ve cahil kimselerin bu ilim denizinden bihaber olduklarını ifade etmiştir.

'Aşkı inkâr eyleyenler Hakk'ı inkâr eyledi
Râh-ı Hakk'da zâhidin çün 'ilm ile 'irfânı yok (s. 274, 245/5)

"Aşkı inkâr eyleyenler Hakk'ı inkâr eyledi. Çünkü zahidin, Allah yolunda ilim ve irfanı yok."

Hakikat bahrinin 'ilmin bilir mi câhil ü nâdân
Giremez bahr-i 'ummâna, kalır deryâ kenârında (s. 283, 257/4)

"Cahil ve bilgisiz kimseler hakikat denizinin ilmini hiç bilir mi? Okyanusa giremez, deniz kenarında kalır."

3.8. Miskinlik

Marifet kapısının sekizinci makamı miskinliktir. Bu makamla kişi, Allah karşısında acizliğinin ve yokluğunun farkındadır. Kadîmî Baba da şiirlerinde, Allah karşısında âciz ve fakir olduğunu ifade etmiş ve Allah'a, kendisini daima köle olarak kabul etmesi duasında bulunmuştur.

Eşiğine yüz sürüp kıldı kabûl fakri ebed
Bendelikde eyle dâ'im bu Kadîmî kemteri (s. 287, 262/7)

"Eşiğine yüz sürüp ebediyen bu fakiri kabul etti. Bu âciz Kadîmî'yi kölelikte daim eyle."

⁴ Bektaşî tarikatının Mısır'daki son şeyhi (Çift, 2020).

⁵ On İki İmâmlar'ın ikincisi olan Hz. Hasan, Hz. Muhammed'in torunu aynı zamanda Hz. Ali'nin de oğludur.

Suçun ‘afv eyle bu Kadîmî kemterin ey şâh
Hüseyn ‘aşkına dökdüğü gözyaşı selidir (s. 167, 80/5)

“Ey şah! Bu âciz Kadîmî’nin suçunu affet, Hüseyin’in aşkına gözyaşı seli dökmektedir.”

3.9. Marifet

Dört kapıdan biri olan marifet, aynı zamanda dokuzuncu makam olarak da geçmektedir. Bu makamda kişi; dedikodu, hiddet, aç gözlülük, kibir, nefis, kıskançlık vb. hasletlerden kendisini soyutlama yoluna gider. Söz konusu bu zarar verici özelliklerden kurtulamayan kişi, Allah’tan ve marifetten uzak kalır. Nitekim bunlar, imanın ve dolayısıyla marifetin düşmanlarıdır (Güzel, 2002, s. 136). Marifet, arifin tahtıdır (Güzel, 2002, s. 136). Kadîmî Baba marifetin, arifin tahtı olduğunu bildiğinden dolayı Allah’ı bileninin muradına erişeceğini ifade etmiştir.

Cân verip râh-ı hakikatde erenler ‘aşkına
‘Ârif-i bi’llâh olanlar yoluna kurbân olur (s. 267, 234/5)

“Erenler aşkına, hakikat yolunda can verip Allah’ı bilen yoluna kurban olur.”

Ârif-i billâh olanlar erdiler maksûduna
“Men ‘aref”⁶den buldular çünkü hayât-ı câvidân (s. 314, 294/10)

“Allah’ı bilenler maksadına ulaştılar çünkü ebedî hayatı ‘men aref’den buldular.”

Gel bu deyrin çeşmesinden içegör âb-ı hayât
‘Ârif-i billâh olanlar buldular derde devâ (s. 342, 332/4)

“Gelip bu dünyanın çeşmesinden ölümsüzlük suyunu iç, Allah’ı bilenler derde deva buldular.”

3.10. Kendini Bilmek

Marifet kapısının onuncu ve aynı zamanda en son makamı kendini bilmektir. Hacı Bektaş-ı Veli, “Men arefe nefsehu fekad arefe rabbahu” hadisini oldukça sık kullanmıştır. Bu söz ile kendi nefsinin, Allah’ı da bileceği anlatılır (Güzel, 2002, s. 137). Hadis olup olmadığı hususunda tam bir ittifakın sağlanmadığı ve birtakım kaynaklarda Hz. Ali’ye ait olarak da gösterilen “nefsini bilen Rabbini bilir” sözü, mutasavvıflarca çok yaygın olarak kullanılır. “Nefsini bilen yani kendisini aciz, noksan, bilgisizlik ve yokluk ile bilen Rabbini bilir yani Rabbini kudreti, yüceliği, kemali, bilgisi ve varlığıyla bilir.” (Gölpınarlı, 1977, s. 252; akt. Üstüner, 2014, s. 217). Kadîmî Baba da iktibas yapmak suretiyle bu ifadeye şiirlerinde yer vermiş ve Allah’ı bilmek isteyeninin önce kendisini bilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Böylelikle kişi, kesrette kalmayıp vahdete ulaşacaktır.

Cân gözünü açagör sen kalmayasın serseri
“Men ‘aref” remzini bilenler lâ-cerem ‘irfân olur (s. 172, 88/3)

“Gönül gözünü aç, başıboş kalmayasın. ‘Men ‘aref’in gizli anlamını idrak edenler şüphesiz irfan sahibi olur.”

Gece gündüz Hakk yoluna bezl-i makdiret edip
“Men ‘aref” dersin okudum Hakk’la oldum âşinâ (s. 191, 118/2)

⁶ “Kendini bilen Rabbini bilir.” Hadis (Keleş, 2013).

"Hak yoluna gece gündüz bütün gücünü adayıp 'men 'aref' dersini okudum, Hak'la aşına oldum."

Murâdın kendini bilmek tanımaksa eger tâlib
Sarıl bir mürşide pekçe erersin şâh sultâna (s. 188, 113/3)

"Ey talip! Eğer isteğin kendini bilip tanımaksa bir mürşide sıkıca sarıl böylelikle şah sultana kavuşursun."

4. Hakikat

Hakikat makamında kişi, hakiki fail olan ve tecelli yoluyla âlemlerde ortaya çıkan Allah'ın sıfatlarını, kâinattaki yetki ve iradesini, gizlediği ve açıkladığı şeyleri, kazâ ve kaderi gözler (<http://lugatim.com/>). Kişi, bu makamda Allah'ın tecelli yoluyla zuhur ettiği hikmet ve sanatlarını apaçık bir şekilde görür. Hakikat kapısına ulaşan kimse bütün kuşkulardan, gelip geçici nesnelere duyulan temayüllerden uzaklaşır (Gökbel, 2019, s. 355).

Hakikat kapısının ilk makamı, toprak gibi olup tevazu sahibi olmaktır. İkinci makam, yetmiş iki milleti aynı gözle görmektir. Üçüncü makam, elinden geleni esirgememektir. Dördüncü makam, emniyettir. Beşinci makam, mülk sahibine yüzünü sürüp yüzünü bulmaktır. Altıncı makam, sohbetle hakikat sınırlarını söylemektir. Yedinci makam, seyr-i sülûktür. Sekizinci makam, sır sahibi olmaktır. Dokuzuncu makam, münacattır. Onuncu ve son olan makam ise, Çalab Tanrı'ya ulaşmaktır (Güzel, 2002, s. 106-107).

4.1. Toprak Gibi Olmak (Tevazu Sahibi Olmak)

Hakikat kapısının ilk makamı toprak gibi olmaktır. Bu makamda, kibirli olmayıp gösterişsiz olunması gerektiği nasihati verilmektedir. Kişinin, Allah'ın yüceliğini tasdik edip aynı zamanda kendi acizliğini de bilmesi gerekmektedir. Toprak gibi tevazu sahibi olmayı kendisine düstur edinmelidir. Kadîmî Baba'ya göre her iki cihanda da kurtuluşa ermek isteyenlerin toprak gibi mütevazı olması gerektiğini, bununla birlikte tevazunun kişiyi Allah'a ulaştıracağını ifade etmiştir.

Dü-cihânda ister isen bulasın fevz ü necât
Hâk-i pây ol, sür yüzün, bu dergehın sultânına (s. 248, 208/4)

"Her iki cihanda da kurtuluş ve selâmete ermek ister isen, bu dergâhın sultanına ayak toprağı ol ve yüzünü sür."

Hâk-i pây olmak dileriz biz dahî her ân için
Vermiyor fırsat ne çâre âh, tâli'-i âteş-bâr (s. 205, 134/6)

"Biz her zaman için ayak toprağı olmak isteriz, ah! Ne çare ki ateş yağdıran talih, fırsat vermiyor."

Tutup dâmânını pîr-i mugânın 'aşk ile ey cân
Tevâzu 'la eriş pîre seni Hakk'a ede vâsıl (s. 273, 243/2)

"Ey can! Kâmil mürşidin eteğini aşk ile tutup pîre tevazu ile eriş ki seni, Allah'a ulaştırırsın."

4.2. Yetmiş İki Milleti (Aynı Gözle Görmek) Ayıplamamak

Hakikat kapısının ikinci makamı, yetmiş iki milleti bir bilmek makamıdır. Kişi, herkesi bir görmeli ve başkalarını gerek yaptıklarından dolayı gerek ise başka bir şeyden dolayı ayıplamamalıdır. Peygamber Efendimiz de bir kulun, bu dünyada başka bir kulun kusurunu örttüğü takdirde, kıyamet gününde Allah'ın da onun ayıbını örteceğini ifade etmiş ve böylelikle kusurları örtmek hususunda telkinlerde bulunmuştur. Kadîmî Baba, görülen şeylerin örtülmesini, görülmeyen şeyler hakkında ise bir şey söylenilmemesi nasihatinde bulunmuştur. Böylelikle Kadîmî Baba, "kusurları örtmede gece gibi olunması" kelamıkibarını kendisine düstur edinmiştir. Bir başka şiirinde de kendisini hor görülmemesini ve böylelikle aşağılanmamasını ifade etmiştir.

Gördüğün ört görmedigin söyleme
Münkir ile sakın ülfet eyleme
Câhillerin kelâmını dinleme
Mürşidin pendine inan dediler (s. 130, 18/5)

"Gördüğün şeyleri ört, görmediğin şeyler hakkında ise bir şey söyleme. İnkâr eden ile sakın dostluk kurma, cahillerin sözünü dinleme, mürşidin öğüdüne inan dediler."

Gel beri, görme hakîr sen, bu Kadîmî kemteri
Olmadadır gönlü çünkü Hakk'a dâ'im cilve-gâh (s. 269, 238/8)

"Bu âciz Kadîmî'yi hor görme, beri gel. Çünkü gönlü, daima Allah'ın tecelli ettiği yerdir."

4.3. Elinden Geleni Esirgememek

Hakikat kapısının üçüncü makamı elinden gelen iyiliği esirgememektir. Kişi, daima Allah rızasını kazanmak adına bol bol vermeli ve cömert olmalıdır. Kadîmî Baba da Allah'ın, cömertlik lütfunun kaynağı olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca çevresinde bulunan birtakım kişilerin cömertliklerine de değinmiş ve elinden gelen iyilikleri esirgemediklerini şiirlerinde söz konusu etmiştir.

Pertev-i nûr-ı Hudâ'sın ma'den-i fazl u kerem
'Âşık olur nûr-ı envârın görenler bî-riyâ (s. 171, 87/2)

"Allah'ın nurunun ışığıdır, lütuf ve cömertlik kaynağıdır. Nurların nurunu görenler gösteriş yapmadan âşık olur."

Secde etdim âsitânın hâkine, ey nûr-ı Hakk
Ma'den-i fazl-ı kerem, hem sâhib-i lutf u 'atâ (s. 220, 164/3)

"Ey Allah'ın nuru, eşiğinin toprağına secde ettim. Hem cömertlik lütfunun kaynağıdır hem de ihsan ve lütuf sahibisin."

Pertev-i nûr-ı hidâyet, ma'den-i fazl u kerem
Dest-gîr-i her gedâsın ey 'Alî Nâci Baba⁷ (s. 306, 285/5)

"Ey Ali Nâci Baba! Her fakirin elinden tutansın, hidayet nurunun ışığıdır, lütuf ve cömertlik kaynağıdır."

⁷ Ali Nâci Baba 1920 yılında Pîrevi'nde Sâlih Niyâzî Dedebaba'dan nasip almıştır. Kaynaklarda kendisinin halim, selim, terbiyeli, kibar ve bilgili bir zat olduğu söylenmektedir (Noyan, 2003, s. 75,78).

4.4. Eminlik

Hakikat kapısının dördüncü makamı emin olmaktır. Emin olmaktan kasıt, Allah'ın yaratmış olduklarının hiç birisine zarar vermemektir. Hz. Muhammed: "Müslüman diğer Müslümanların, kendisinin elinden ve dilinden zarar görmedikleri kimsedir." demekle emin olmayı öğütlemektedir (Güzel, 2002, s. 142). Nitekim Peygamber Efendimiz de bu eminlik vasfından ötürü "Muhammedü'l-emîn" olarak bilinmekte hatta kendisine inanmayanlar dahi onun bu özelliğine kanaat getirmişlerdir. Kadîmî Baba da eminlik makamını şiirlerinde işlemiş, zulüm ve eziyet eden kişilerin kıyamet gününde hak edecekleri cezayı alacaklarını ifade etmiştir.

Müstehakdır düzaha hâ'in Yezîd ibni Yezîd
Çün sana, evlâdına zulm ile eyledi cefâ (s. 251, 211/5)

"Hain Yezîd oğlu Yezîd cehenneme müstahaktır çünkü sana, evladına zulüm ile eziyet etti."

Sûretâ İslâm görünüp eylediler irtidâd
Müslümanlık nâmı altında edip pek çok cefâ (s. 390, 411/5)

"Şeklen Müslüman görünüp Müslümanlık adı altında pek çok eziyet edip dinden çıktılar."

Bu Kadîmî derdmende zulm edenler 'âkibet
Etdiği cevrin cezâsın görecek rûz-ı cezâ (s. 406, 438/7)

"Bu dertli Kadîmî'ye zulmedenler sonunda ettiği eziyetin cezasını kıyamet gününde görecektir."

4.5. Mülk Sahibine Yüzünü Sürüp Yüzsuyunu Bulmak

Hakikat kapısının beşinci makamı, mülk sahibine yüzünü sürüp yüzsuyunu bulmaktır. Bu makama göre kul, ölmeden evvel kendi nefsinin yok edip benlikten sıyrılma yoluna gitmelidir. Böylelikle kişi, vahdet hâline erişir (Güzel, 2002, s. 142). Kadîmî Baba'ya göre Allah'a kavuşmayı dileyen kişinin, Allah'tan başka her şeyden el ayak çekmesi gerektiğini ve nefsinin yok edip benlikten sıyrılması icap ettiği ifade edilmiştir.

Özün pâk et eger ermek dilersen Hakk'a ey tâlib
Sivâdan çek elin turma, edegör nefsinin imhâ (s. 281, 254/6)

"Ey talip! Eğer Allah'a kavuşmak istiyorsan kendini temizle, Allah'tan başka her şeyden elini çek, nefsinin imha et."

Mest-i 'aşkım, rahmetin deryâsına girmek için
Yüz sürüp geldim hakikat mülkünün sultânına (s. 292, 268/2)

"Aşk sarhoşuyum, rahmetin denizine girmek için hakikat ülkesinin sultanına yüz sürüp geldim."

4.6. Sohbetle Hakikat Sırlarını Söylemek

Hakikat kapısının bir diğer makamı ise sohbetle hakikat sırlarını söylemektir. Kadîmî Baba da hakikat sırrına vakıf olanların varmak istediği yere erişeceklerini ifade etmiştir. Ayrıca mürşide tam bir istekle de bağlılığını ortaya koymuştur.

Hakikat sırrına vâkıf olanlar verdi ikrânın
Erişdi menzil-i maksûduna girdi bu devrâna (s. 178, 96/5)

“Hakikat sırrına vâkıf olanlar söz verdi (bir şeyhe bağlandı), varmak istediği yere erişti, bu devrana girdi.”

Eger bilmek dilersen sen, hakikat sırr-ı esrârın
Bu sırrın hikmeti ancak rumûzât-ı celidendir (s. 211, 144/3)

“Eğer sırların sırrının hakikatini bilmek istersen, bu sırrın hikmeti ancak açık sembollerdendir.”

4.7. Seyr-i Sülûk

Hakikat kapısının yedinci makamı seyr-i sülûktür. Seyr-i sülûk, Allah’a kavuşmayı arzu eden kişinin yapmış olduğu manevi yolculuktur. Kadîmî Baba da şiirlerinde salik olduğunu yani manevi bir yolculuğa çıktığını ifade eden söylemlere başvurmuştur.

Sâlikân-ı ehl-i ‘aşkız, ol şehinşâh-ı cihân
Hil’at (u) tâc (u) kabâyı bize ihsân eyledi (s. 261, 226/3)

“Aşk ehlinin salikleriyiz. O cihanın şahlar şahı; hilat, taç ve kabâyı bize bağışladı.”

Sâlik-i râh-ı Hudâ’yız hamdu’lillâh ‘aşkile
Bu Kadîmî’n melce’idir dâ’im ol şâh-ı cihân (s. 294, 270/7)

“Allah’a hamdolsun, aşkla Allah yolunun salikleriyiz. O cihanın şahı, daima bu Kadîmî’nin sığınağıdır.”

4.8. Sır

Hakikat kapısının bir diğer makamı sır sahibi olmaktır. Kişi, kendisine verilen bir sırrı saklamak hususunda dirayetli olmalıdır. Sahip olmuş olduğu sırrı açığa vurmuyup gizli tutmalıdır. Kalpte gizlenen bilgi, düşünce ve hal anlamında olan sır, tasavvufta Allah ile kul arasında gizli kalan hallerdir. İlâhî bir cezbe olan sır, gönül ehlinen başkasının idrak edemediği tasavvufi bilgilerdir. Mutasavvıflar sırrın açığa çıkarılmamasına özen göstermişler ve “sırrımı düğmem bilse onu koparır atarım.” demişlerdir (Serrâc, 1996, s. 233-234, 346; Kuşeyrî, 1999, s. 182; Bayburtlugil, 1985, s. 348; Uludağ, 1996, s. 469-470; akt. Üstüner, 2014, s. 187). Kadîmî Baba da sırrını gönlünde gizlediğini ve sırrını saklayan kişilere hiçbir karşılık beklemeden can vereceğini ifade etmiştir.

Sırrı gönlümde pinhân eyledim
Mâsivâ serâyın vîrân eyledim
Hak mürşidsin sana îmân eyledim
‘Âşıkım cemâline Feyzî Baba (s. 135, 24/4)

“Gönlümde sırrı gizledim, mâsivâ sarayını yıktım. Ey Feyzî Baba! Güzel yüzüne âşığım, hak mürşitsin sana iman ettim.”

Pîr ‘aşkına cân veririz sırrımızı saklayana
Şâh-ı şehîd⁸ mâtemini cân u gönülünden tutana
Pîr-i mugân deyrin açar zünnârımız bağlayana
Hak yoluna sâdik olan pâk (u) dirahşân severiz (s. 136, 25/2)

⁸ Hz. Hüseyin’in lakabı.

“Sırrımızı saklayana hiçbir karşılık beklemeden can veririz, şehitlerin şahu (Hz. Hüseyin) matemini gönülden tutana, kuşağımızı bağlayana kâmil mürşit, dünyayı açar. Hak yoluna sadık olan temiz ve parlak severiz.”

Mürşidimle rehberimden aldığım telkîn ile
Sakladım ben kişver-i kalbimde her esrârımı (s. 239, 193/4)

“Mürşidim ile rehberimden aldığım telkin ile ben bütün sırlarımı, kalbimin ülkesinde sakladım.”

4.9. Mûnâcat

Hakikat kapısının dokuzuncu makamı mûnâcattır. Mûnâcat, Allah’a yalvarıp yakararak dua etmektir. Kadîmî Baba, Allah’a tevazuyla secde edip gönülden dua edilmesi nasihatinde bulunmuştur. Ayrıca yapmış olduğu bütün yalvarma ve yakarmaların yüce sultan olan Allah için olduğunu ifade etmiştir.

Hâşi’âne et sücûd gel ol ulu sultâna hem
Cân u dilden kıl niyâzı, kalbine tolsun sürûr (s. 316, 296/2)

“O ulu sultana gel, tevazuyla secde edip gönülden dua et, kalbine sevinç dolsun.”

Bu Kadîmî Baba’nın ümmîdi ancak Hakk’dadır
Eyledigim hep niyâzlar ol ulu sultân için (s. 394, 417/6)

“Bu Kadîmî Baba’nın ümidi yalnızca Allah’tandır. Bütün yapmış olduğum dualar, o yüce sultan içindir.”

4.10. Çalap Tanrı’ya Ulaşmak (Fenafillah)

Hakikat kapısının sonuncu makamı Çalap Tanrı’ya ulaşmaktır. Kişinin kendi benliğini Allah’ın varlığında yok etmesidir. Böylelikle kendisini kesretten soyutlayıp vahdete ermesidir. Söz konusu bu makam diğer bütün makamların en sonuncusudur. Kişinin, gerek öldükten sonra gerekse ölmeden evvel bu makama erişmesi imkân dâhilindedir. Söz konusu bu makamda, gönül gözüyle bir müşahede etme söz konusudur. Müşahede edilen şey ise ilm-i ledün yani İlâhî sırlara ait ilimdir ve kişi bunları öğrenme, anlama, idrak etme yoluna gider. Böylelikle Allah’a ulaşmanın yolu ise ilim öğrenmekten geçer (Güzel, 2002, s. 144). İlm-i ledün, Allah tarafından hiçbir vasıta olmadan doğrudan gönderilen bilgidir. Kadîmî Baba da İlâhî sırlara ait olan ilm-i ledünnî okuyup tahsil ederek fenafillaha ulaştığını ifade etmiştir.

Okudum ‘ilm-i ledün bildim kimdir Eba’t-Türâb⁹
Dört kapıdan girip çıktım semâya oldum sehâb (s. 152, 54/1)

“İlâhî sırlara ait ilmi okudum, Ebû Türâb’ın kim olduğunu öğrendim. Dört kapıdan girip çıktım, gökyüzüne bulut oldum.”

Açıp bâtın kitâbını hakikat pîr huzûrunda
Ledün ‘ilmin edip tahsîl ki terk-i mâsivâ etdim (s. 223, 169/7)

“Hakikat olan pirin huzurunda bâtın kitabını açıp, İlâhî sırlara ait ilmi tahsîl ederek Allah dışındaki her şeyi terk ettim.”

⁹ Hz. Ali’nin lakabı (Kandemir, 1994).

Sonuç

Çalışmamızda Kadîmî Baba'nın *Dîvânî*'nda bulunan "Dört Kapı Kırk Makam" anlayışının tespiti yapılmıştır. Dört kapı kırk makam bağlamında tespit edilen şiirlerin, ayetler ve hadisler ile olan yakın ilişkisi gösterilmeye çalışılmış ve söz konusu ayetler ve hadislerin dört kapı kırk makama zemin teşkil eden mühim kaynaklar olduğu görülmüştür. Hoca Ahmed-i Yesevî ile başlayan dört kapı kırk makam anlayışı, başta Hacı Bektaş-ı Veli ve Yunus Emre olmak üzere pek çok mutasavvıf tarafından sürdürülmüştür.

Bektaşiliğin kurucusu olarak kabul edilen Hacı Bektaş-ı Veli, *Makâlât* adlı eserinde Allah'a ulaşmanın yolunun ancak dört kapı kırk makamı geçmekle mümkün olabileceğini ifade etmiştir. Hacı Bektaş-ı Veli'nin bu anlayışı kuşaktan kuşağa aktararak XX. yüzyılda yaşamış olan Kadîmî Baba'da da vücut bulmuştur. Kadîmî Baba, söz konusu bu dört kapı kırk makam anlayışını kendisine rol-model olarak görmüştür. Çalışmamızda, Kadîmî Baba'nın dört kapı kırk makamla ilgili şiirleri tespit edilmiş, ayet ve hadislerle ilgisi ortaya konulmaya çalışılmış ve böylelikle şiirler açıklanmaya gayret gösterilmiştir. Tespit edilen şiirlerin tamamı verilmeyip içinden seçtiklerimiz çalışmamızda söz konusu edilmiştir.

Kaynakça

- Akarpınar, R. B. ve Arslan, M. (2008). Tekke-Tasavvuf Edebiyatı. *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı* (ed. Mehmet Öcal Oğuz). Ankara: Grafiker Yayınları, s. 279-324.
- Aytaş, G. (2020). *Alevi-Bektaşî Dünyası İnceleme ve Değerlendirmeler*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çakır, M. (2015). *Kadîmî Baba (Ali Rıza Öge) Hayatı ve Şiirleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çift, S. (2020). Ahmed Sırrı Baba. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C. 1, s. 52-53). İstanbul: TDV Yayınları.
- Gökbel, A. (2019). *Ansiklopedik Alevi Bektaşî Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayını.
- Güzel, A. (2002). *Hacı Bektaş Velî ve Makâlât*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Güzel, A. (2006). *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kandemir, M. Y. (1994). Ebû Türâb. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. (C. 10, s. 243). İstanbul: TDV Yayınları.
- Keleş, R. (2013). *Divan Şiirinde Lafzî Âyet ve Hadis İktibasları*. Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- Kubbealtı Lügati*: <http://lugatim.com> [Erişim tarihi: 02.03.2023]
- Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*. (2005). Türkiye Diyanet Vakfı.
- Kur'an-ı Kerim*. (2023). Diyanet İşleri Başkanlığı. <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Bakara-suresi/122/115-ayet> [Erişim tarihi: 17.04.2023]
- Noyan, B. (2003). *Bütün Yönleriyle Bektaşilik ve Alevîlik*. C. VI. Ankara: Ardıç Yayınları.
- Özcan, H. (2007). *Alevî/Bektaşî İnançına Bakışlar*. İstanbul: Fatih Üniversitesi Yayınları.
- Tavukçu, O. K. (2022). *Yûnus Emre ve Dîvân'ı*. İstanbul: VakıfBank Kültür Yayınları.
- Üstüner, K. (2014). *Tasavvuf ve Klasik Şiirimiz*. Ankara: Akçağ Yayınları.